

Thomas Hvid Kromann

VIRTUELLE DANSKERE ON DEMAND

En mailkorrespondance med Martin Larsen

EMNER: alternative publikationsformer, Familiestyrelsens hjemmeside, 470.000 linjer med navne, HTML, god kritik, Mallarmé, læsninger der åbner ens øjne, bogen som objekt, artists' books, engangs-gummihandsker, *Rational Geometry*, læsningens fænomenologi.

Martin Larsen (f. 1969) er redaktør på forlaget Basilisk, oversætter (bl.a. John Ashbery og Jacques Roubaud) og digter. Martin Larsen debuterede i 2001 med digtsamlingen *Det stof alting er gjort af*. I 2004 udkom *Svanesøsonetterne*, en rigsarkivsvæske fyldt med sammenkrøllede ark. Her kunne man følge forfatterens forgæves forsøg på at skrive en sonetkrans. *Svanesøsonetterne* fik i januar 2008 følgeskab af det monumentale værk *Monogrammer*, et værk i otte bind og på knap 6000 sider. Indholdssiden består af nogle små essayistiske stumper men først og fremmest af navnene på 2.360.000 såkaldte "potentielle danskere". *Monogrammer* var en passende anledning til at stille Martin Larsen et par spørgsmål om hvad litteratur er eller rettere hvad litteratur kan være?, ef-

tersom *Svanesøsonetterne* og *Monogrammer* – alle avantgardernes mange pudselørligheder, værkmonstre og konceptualiteter til trods – ikke desto mindre udfordrer en almindelig og en ualmindeligt almindeligt praktiseret litteraturkonception. Interviewet fandt sted i flere omgange i april og maj måned 2008.¹

På din weblog (zonet.blogspot.com) kunne man engang i juli sidste år læse at du "havde fået en ny idé", som du "var helt oppe at køre over". En idé, der omfattede "alle virtuelle eller måske potentielle danskere". Materialiseringen af denne idé blev Monogrammer. Kunne du sige lidt om baggrunden for ideen og noget om arbejdet med værket, der jo nødvendigvis må adskille sig fra en mere traditionel kunstnerisk skabelsesproces?

Selve ideen til at lave en bog eller et eller andet projekt med danske navne er ret meget ældre. Den er en del af en bog jeg håber at få skrevet færdig snart, en kontrafaktuel selvbiografi om mit liv som kunstner. Det der åbenbart fik mig op at køre i juni, var at jeg fandt en måde at realisere det på – nemlig en ny måde at fremstille bøger på *on demand* og i oplag helt ned til et eksemplar ad gangen. Jeg mødte Leevi Lehto på et seminar om alternative publiceringsformer, og han fortalte om sit *on-demand* forlag *nitamo*, der fungerer via *lulu.com*. Det fik mig til at indse at der ikke behøvede at være nogen økonomiske eller praktiske forhindringer for at lave et meget stort og dyrt værk – jeg behøvede kort sagt ikke at ansøge nogen om penge til en bog, som man let kunne forestille sig, det ville være svært at få nogen fornuftige mennesker til at støtte. Herefter bestod arbejdet med bogen i to forskellige arbejds gange: For det første var der arbejdet med at finde, downloade og kombinere alle for- og efternavne på Familiestyrelsens hjemmeside (der er i øvrigt kommet flere til siden – hvis bogen skulle laves i dag i en opdateret udgave, ville den allerede være ca. en tredjedel større og have to eller tre bind mere). At kombinere for- og efternavne i alle tænkelige kombinationer var ret besværligt, bl.a. fordi almindelige tekstbehandlingsprogrammer behandler så store datamængder meget dårligt. Det var nødvendigt at konvertere dem til rå tekstfiler og behandle dem via forskellige simple C-programmer, i stedet for hvad der ellers ville have været helt almindelige søg/erstat-funktioner i almindelige kortere tekster. Jeg kørte også alle navnene gennem en tilfældighedsgenerator for at fjerne

den alfabetiske orden. Nu er jeg jo ikke programmør, så det tog noget tid at få skrevet de programmer og få teksten strikket sammen og derefter sat op på en måde, der virkede overskuelig. Derudover satte jeg mig for at skrive én linjes prosa for hver af de 165 efternavne. Disse 165 linjer består hver især af 165 tegn (inklusive mellemrum og grammatiske tegn). Jeg begyndte at tænke over hvad et navn er, og hvilken betydning det har i og for et kunstræk. Da jeg havde fundet på titlen, som ikke har så meget med ordbogens definition af ordet at gøre som med den etymologiske, (*monos*, alene + *gramma*, skrevet), som peger på det unikke ved alle navnene, at de er ene-stående så at sige, fandt jeg ud af at Lyotard (og før ham Kant) har brugt ordet i en ganske anden betydning i sin bog om det sublimes æstetik. Jeg brugte en anden tilfældighedsgenerator til at finde de sider de 165 afsnit skulle placeres på. De er på en måde skjult inde mellem ca. 470.000 linjer med navne, hvilket vil sige at man må bladre hele bogen igennem for at finde dem. Men det betyder også, at selv om der selvfølgelig aldrig er nogen, der kommer til at læse alle navnene på alle siderne, er der alligevel en måde man kan siges at have "læst bogen" på. Hvis man bladrer det hele igennem og finder de 165 afsnit og læser dem, så synes jeg det må være fair nok at hævde at man har læst *Monogrammer* (det er jo trods alt også den eneste måde jeg selv kan siges at have læst den på).

Hvordan har modtagelsen af Monogrammer været? Værket unddrager sig jo almindelige læseprincipper, men ud over denne ulæselighed er der tale om en utilgængelighed, da værket kun bliver fremstillet på bestilling og tillige kun har været tilgængelig et enkelt sted, nemlig i boghandlen i Møllegade, hvor Monogrammer blev udstillet i en periode efter at værket var udkommet.

Jeg ved faktisk ikke hvor mange mennesker der har været i Møllegade og se bøgerne og hvad de har sagt til det. Jeg må spørge dem ved lejlighed. Hvad angår modtagelsen i medierne, har der været fine anmeldelser i *Information* og *Weekendavisen* og ingen andre steder (hverken fine eller andet), så vidt jeg ved.² Så har bogen også fået reklame i DR2 af Lars Bukdahl.³ Jeg havde drømt om at blive inviteret som gæst i Den 11. time, men det skete ikke. Salget er som forventet gået trægt (der er i skrivende stund trykt 8 eksemplarer) – heldigvis, for det er virkeligt besværligt at producere dem, og forlaget tjener ingenting på det under alle omstændigheder.

Isolerer projekter som disse sig ikke bevidst fra den litterære offentlighed, for slet ikke at tale om en bredere læsermasse? Monogrammer er jo svært tilgængelig og leveringstiden hos forlaget er seks uger og prisen 2.500 kroner ... Jeg kan ikke lade være med at tænke på Afsnit P's bagmand, Christian Yde Frostholt, der i et interview i Information kritiserede at der ikke eksisterede et "rum for kritikken, hvilket gør at den digitale litteratur ikke har et sted at udvikle sig".⁴ Sker der med Monogrammer ikke en bevidst flugt fra den litterære offentlighed? Er værker som disse, som Frostholt antyder afhængig af en udfrakom-mende kritisk respons? Og er den litterære kritik omvendt overhovedet gearret til at gå i clinch med hybride værker som disse?

Det er klart at *Monogrammer* aldrig når ud til tusinder af læsere. Jeg ved ikke rigtig hvad den litterære offentlighed er for en. Befinder en bog sig i den, når den er blevet anmeldt i et af avisernes bogtillæg? Jeg ville mene at selve det at udgive en bog, at gøre den offentligt tilgængelig, er det modsatte af "bevidst at isolere sig fra den litterære offentlighed". Jeg går ud fra at når folkene i Møllegade er trætte af at have de otte bind til at ligge og fylde op i deres butik, så henter vi dem og pligttaflerer bogen til Det Kongelige Bibliotek, og så kan den forhåbentlig blive tilgængelig for alle der er interesserede i den. Hvis den litterære offentlighed er noget man skal ønske at få i tale, så må jeg sige at jeg bevidst eller ubevidst er ret ligeglad med den. Nej, vent, det passer ikke. Jeg vil gerne have at alle mulige mennesker skal høre om bogen og læse den og rose den og give mig litterære priser. Men – hvis jeg må være idealistisk her et øjeblik – hvis der overhovedet er noget godt, og her taler jeg i den helt basale etiske forstand, ikke den æstetiske, noget som i et lille bitte øjeblik kan gøre verden til et lidt bedre sted, hvis der i den forstand er noget godt i den her bog, og det ved jeg virkelig helt ærligt ikke om der er, i den forstand er det virkelig med en ellers rimelig forslidt frase et eksperimentelt værk og et eksperiment der kan være slået fejl, men altså hvis der er, så er det rettet ikke mod en offentlighed, men mod en læser. En eller anden læser, der kan sidde i Møllegade i morgen eller på et loft om tyve år eller på Det Kongelige om hundrede år og stirre ned i bogen med samme undren og glæde som jeg havde da jeg fx sad på Det Kongelige og pakkede Ernest Fraenkels bog med grafske fortolkninger af Mallarmé ud,⁵ eller som jeg havde da jeg sad og bladrede i *Zettels Traum*.⁶ Om den litterære kritik er gearret til det? Størstedelen af

dagbladskritikken taler til massen (selv hvis denne "masse" kun er et par tusind mennesker, der er interesseret i litteraturen som kunstart i den bredest mulige forstand) og forsøger at tale på massens vegne og vejlede massen om hvorvidt denne og hin bog er værd at købe eller ej. Det har jeg overhovedet ikke noget problem med, men det er ikke og kan ikke være litteraturkritik i den forstand jeg synes er mest interessant; læsninger der åbner ens øjne for ting i en bog man ikke havde set før. Den slags kritik har vi ikke meget af; ikke i aviserne, ikke i tidsskrifterne, ikke på universiteterne. Og det er sikkert naturligt nok, fordi det er svært, utroligt svært; Borum sagde engang at for hver ti geniale forfattere findes der én genial kritiker. (Borum sagde en anden gang, at man måske kunne regne med at finde ét litterært geni for hver en million mennesker, og så er det jo ikke så mærkeligt at vi ikke har megen god kritik i Danmark).

Kunne man ikke forestille sig at Monogrammer var blevet realiseret på nettet? Det ville jo have tilgængeliggjort værket i en helt anden udstrækning, i stil med at telefonbøgerne efterhånden er blevet afløst af søgemaskiner. Hvorfor stædigt insistere på det gamle bogmedie?

Man kunne sagtens forestille sig en eller anden version af *Monogrammer* på nettet eller i elektronisk form. Jeg har overvejet det, men ikke rigtig fundet den rigtige form til det. Det er klart, at man ikke bare ville kunne lægge alle navnene ind i en enkelt gigantisk tekst-, eller HTML-fil eller en pdf, der ville fylde over 200Mb. Eller rettere, det kunne man selvfølgelig gøre, men det ville blive et underligt formløst dokument. Hvad skulle man gøre med det? Man ville kunne søge i det, men hvad skulle man søge efter? Og hvorfor? Bogen og computerskærmen er to medier som er interaktive og taktile på hver deres, helt forskellige måde, og for meningsfuldt at udgive noget som elektronisk tekst må man finde en eller anden interessant måde at udnytte den elektroniske teksts muligheder på.

Eksisterer der en relation mellem Monogrammer og Svanesøsonetterne, der jo i hvert fald har det til fælles at de er resultatet af et koncept, en gennemstrukturerende idé, frem for en mere almindelig litterær komposition?

Ja, ja, det er klart, og de to bøger har også det til fælles at de ligesom for-

løber i to spor, hvoraf det ene er mere eller mindre kommenterende. I *Svanesøsonetterne* har man sonetterne, eller forstadierne til dem, og så al prosateksten, som fylder det meste. I *Monogrammer* har du navnene (som selvfølgelig fylder langt det meste) og så de 165 indskudte tekster, som giver de enkelte bind deres tema og titler. Men først og fremmest er de vel fælles om at være – i forhold til den almindelige standardbog – usædvanligt taktile læseoplevelser. *Monogrammer* alene i form af sin vægt og størrelse og den tid man skal bruge for at blade hele bogen igennem, hvis man vil være sikker på at finde alle 165 linjer. Og *Svanesøsonetterne* selvfølgelig på grund af sammenkrøllingen og håndskriften, der også nedsætter læsehastigheden væsentligt. Det er altså bøger som insisterer på deres objektkarakter. Hvorfor? Ikke fordi det at en bog er et fysisk objekt i sig selv er noget revolutionerende. Det er det punkt hvor jeg synes mange læsninger af konkretpoesi og måske også en ikke ubetydelig del af konkretpoesien selv går på grund: "Digtet insisterer på at det er et materielt objekt, at det består af tekst, af bogstaver, af blæk og papir." Det er fint nok, men man må spørge – og hvad så? Og her er pointen at den specifikke fysiske form determinerer måden man læser på. Jeg vil gerne have at mine bøger skal være smukke objekter, men jeg er dybest set mere interesseret i at de bliver interessante funktionelle objekter, dvs. funktionelle i forhold til læsningens fenomenologi. Hvad er det for en mekanisme der går i gang i det øjeblik en læser samler bogen op og begynder at interagere med den både fysisk og mentalt, både med fingrene og med den læsende fantasi?

Jeg kom forbi et kunstgalleri for nogle dage siden, hvor der var en udstilling af det man så smukt kalder "artists' books". På et bord ligger et par bøger og ved siden af er der en æske med engangs-gummihandsker og et skilt, hvor der står at hvis man vil blade i bøgerne, bedes man iføre sig handsker. For mig er det næsten det perfekte billede på kunstens feitchering af objektet for dets egen skyld. Gummihandskerne er i og for sig et skridt, et stort skridt, op fra den groteske situation at bøger udstilles på museer som kunstobjekter i glasmonter, som man må stå og glo ned i uden at kunne komme i kontakt med bogen. Det er ikke nødvendigvis så meget en essentiel forskel i selve materien på hvad der er kunst og hvad der er litteratur, men mere et spørgsmål om de sociologiske og økonomiske kontekster genstande fra hvert af de to områder bliver anbragt i, og de fortolkningsfællesskaber de havner i. Men det forekommer mig at littera-

turens materielle fattigdom, det at den er et masseproduceret objekt (selv hvis den "masse" kun er 8 eksemplarer), at den ikke er hellig som objekt (bortset fra bibliofili, der vist nærmest er en sygdom jeg også selv er ramt af i ganske let grad) – at det er samtidig dens største rigdom. Det er en selvmodsigelse at placere og udstille en bog i en montre. En bog er ikke en bog hvis man ikke kan pille ved den, blade i den, skrive i den hvis man har lyst til det. En bog er til for at blive læst, ikke for at blive beundret på afstand.

Inden for de senere år er der udkommet flere konceptuelle værker på dansk. Jeg tænker her blandt andet på Peter Adolphsens En million historier (2007) og Niels Lyngsøs Mortuus (2004): bøger, hvor bearbejdningen af selve bogmediet er en vigtig del af værket.

En million historier består af ti sider, hvor hver side består af seks strimler med to linjer på hver strimmel, hvilket giver en million potentielle historier. De unummererede sider i Mortuus er holdt sammen af tre metalringe, hvilket tvinger læseren til en ikke-lineær læsning af bogen, hvor de enkelte tekster (trykt på kryds og tværs) skaber en form for korresponderende netværk. Kan du se nogen forbindelse mellem dine værker og en slags konceptuel 'trend', hvor man i høj grad får øje på bogen, dvs. dens materialitet?

Nu er 'konceptuel' for mig at se et temmelig elastisk begreb. Jeg synes ikke det bare specifikt kan betegne bøger der er optaget af selve bogmediet. Du kunne nævne flere forfattere, Lili Hur, Rasmus Nikolajsen, Morten Søkkilde, Maja Lee Langvad, Christian Yde Frostholt og flere andre, hvis bøger i større eller mindre grad bygger på et eller andet konceptuelt grundlag.

Jeg tænker, at hvis der er en trend i retning af større interesse for bogens materielle form, så kunne den formodentlig have sit indlysende udspring i det faktum, at vi i de sidste ti år er blevet konfronteret med elektronisk tekst i umådelige mængder. Mange af os læser jo simpelthen mange flere elektroniske ord dagligt end vi læser trykte ord. Alene det skulle man tro var tilstrækkelig grund til at selve det trykte ords fremtræden og materialitet (og dermed de indbyggede regler og rutiner og muligheder og begrænsninger) helt naturligt præsenterede sig for de skrivende som noget der er værd at tænke over. Dertil kommer så det mere konkrete, at nettet selvfølgelig har givet adgang til enorme samlinger af eksperimenterende

poesi og sprogkunst fra 60'erne og frem. Ja også fra før, for den sags skyld. Jeg tænker selvfølgelig først og fremmest på ubu.com (mens jeg sidder og skriver dette, kan jeg downloade en hel film om Sackner-museet for konkret og visuel poesi).

Hvis jeg ser nogen neokonceptuel og/eller neokonkretistisk trend – og det gør jeg – ser jeg den af samme grund ikke så meget som et dansk fænomen. For mit eget vedkommende har jeg hos Toronto Research Group, altså de to digtere Steve McCaffery og bpNichol, mødt en særlig måde at tænke over bogmediet på. Især i bogen, som jeg ofte nævner som en anden vækkelsesprædikant, *Rational Geomancy*.⁷ Det er en bog som både detaljeret og legende analyserer læsningens fænomnologi, selve det legende, opdagende element i læsningen. I en normal bog – og som TRG siger, er den normale bog som vi kender den, et næsten ufatteligt konservativt begreb – føres læseren umærkeligt og uophørligt lineært fremad gennem tre planer. Horisontalt fra venstre mod højre, vertikalt fra toppen af siden og nedefter og – hvad hedder det? – i dybden fra side til side ned gennem bogen. Læsningen føres gennem denne lineære strøm af information og jo mere effektivt jo bedre: Jo mindre tid der bruges ved at sætte spørgsmålstegn ved selve denne transport, jo mere glat og glidende den er, jo lettere kan læseren overgive sig til den nydelse der ligger i at blive ført med strømmen. Det er én type nydelse i læsningen. Vi kender den alle sammen fra Harry Potter-bøger eller krimier eller (i mit tilfælde) Thomas Pynchon-romaner.

Boksen som organiseringsprincip, som du anvender i Svanesøsonetterne, kender man fra "tidsskrifter" fra 1960'erne som f.eks. Aspen – the Magazine in a Box (1964-1971) eller danske ta' BOX (1969-70). Inden for de senere år har man set flere eksempler på bokse, f.eks. kunstpublikationen "Publikation uden navn", H Press' Serie A eller kataloget til litteraturfestivalen "Verbale Pupiller", hvor boksen muliggjorde et heterogent materiale i mange forskellige medier og formater. For nylig så jeg udstillingen Blood on Paper på Victoria & Albert Museum i London, hvor kataloget bestod af en fornem hvid boks med de respektive bogkunstneres pamfletter inde i. Eller igen mere litterært: Den svenske forfatter Lotta Lotass udgav i 2007 "romanen" Den vita jorden, hvor romanens mange små pamfletter løst ligger i en boks. Hvilke muligheder så du i forbindelse med Svanesøsonetterne og hvilke muligheder ser du mere overordnet for boksen som organiseringsform for skønlitterære værker?

Det boksen gør er at eliminere bogens tredje dimension, dybden, og derved undlade at etablere det flow jeg talte om. *Svanesøsonetterne* har vistnok 60 sider. Eftersom siderne er krøllet sammen og ligger og roder rundt i kassen som lodder i en tombole, er der 601 forskellige mulige læsninger af bogen. Dvs. ca. 8x10⁸¹ muligheder. Lotass' roman har mange flere hæfter og sider og derfor mange flere mulige læsninger, men de ligger alligevel i deres kasse i en ordnet bunke og det er derfor praktisk muligt og endda ret sandsynligt, at to eller flere læsere kan få præcis den samme læsning ved hele tiden blot at tage det øverste ark – hvilket jo er en nærliggende ting at gøre. Men i en boks kan et skønlitterært værk altså præsentere sig i en helt splintret form og afsløre sit "indhold" for læseren i en tilfældig alinear rækkefølge. Det betyder imidlertid ikke at dét værk ikke kan være velkomponeret og sammenhængende. Hvis det er det, får læsningen karakter af en slags puslespil, hvor man passer stykkerne sammen efterhånden som de præsenterer sig for en. Hverken *Svanesøsonetterne* eller *Den vita jorden* har nogen færdig løsning, men for begges vedkommende må læseren arbejde for at skabe sammenhang i teksten. Og forhåbentlig have det sjovt med det – det er en anden form for nydelse i læsningen, som boksen kan skabe.

Du debuterer med digtsamlingen Det stof alting er gjort af i 2001 på Gyldendal og modtager Det Danske Akademis debutantpris, men du synes i en vis grad at have forladt den "traditionelle" digtning. En undtagelse er langdigtet "Hvis jeg var kunstner".⁸ Er du færdig med den traditionelle litteratur eller eksisterer disse projekter på et sideordnet plan? Og hvilken form vil den "kontrafaktuelle selvbiografi" om dit liv som kunstner, som du nævnte indledningsvist, tage?

Teksten fra *Den Blå Port* er et uddrag af det jeg ser for mig som den omtalte selvbiografi. Så den har form som ganske almindelig tekst, om end ikke som en almindelig selvbiografi, da disse jo er uhjælpeligt narrative, og kompositionen her er rent seriel. Og jeg føler mig på ingen måde færdig med den traditionelle litteratur selv om digte eller fortællinger eller hvad det kan være, som synes alt for nemt og bekvemt at finde sig til rette i deres egen form som "digte" eller "romaner", har en tendens til at kede mig. Jeg bryder mig ikke om tanken om at en litteratur, der manifesterer sig som

bogobjekter, og en der manifesterer sig som traditionel tekst, skulle være to væsensforskellige ting. For mig at se er de præcis det samme projekt med forskellige midler. Min egen første bog er i vid udstrækning – det fremgår sikkert ikke så tydeligt af den – også skrevet ud fra en formel ide, nemlig den at digte ikke behøvede at være små korte ordkrappe tekster med en rap udgangslinje, som det forekom mig, at der herskede en generel konsensus om på det tidspunkt. Det det handler om, er at gøre læsningen (også for forfatteren selv) stimulerende, ophidsende, overraskende. Det kan man lige så godt gøre ved at manipulere med de ydre materielle elementer som de "indre" kompositoriske elementer.

noter

- 1 I slutningen af maj måned 2008, dvs. efter afslutningen af denne let redigerede mailkorrespondance, modtog Martin Larsen Statens Kunsthøjs skoleleder. En del af motiveringen lød: "Det er som en konstant udfordrer og opsøger af litteraturens grænser, både hvad angår fremtrædelsesformer og indhold, at Martin Larsen tildeles Statens Kunsthøjs skolelederarbejdsstipendium." Kunsthøjs skoleleders udvalgte består 2008-2010 af Morten Søndergaard, Christina Hesselholdt og Niels Gunder Hansen.
- 2 Kamilla Löfström: "Alle de Pedersen er, Nikolajsen er og Jensen er", *Information* d. 31. januar 2008, og Lars Bukdahl: "Babelsen: Ind i landskabet Grihhar Hansen", *Weekendavisen* d. 11. april 2008.
- 3 Se også Thomas Hvid Kromann: "Litteraturens dobbelte statsborgerskab. En refleksion over fænomenet "Kunstnerbog" i anledning af Martin Larsens *Monogrammer*" i tidsskriftet *Kritiker. Nordisk tidsskrift for litterær kritik og essayistik* nr. 8, 2008, pp. 93-106.
- 4 "The Godfather", *Information* d. 1. april 2008.
- 5 Ernest Fraenkel: *Les dessins trans-conscients de Stéphane Mallarmé: a propos de la typographie de Un coup de dés* (1960).
- 6 Arno Schmidt: *Zettels Traum* (1970).
- 7 Steve McCaffery & bpNichol: *Rational Geomancy: The Kids of the Book-Machine. The Collected Research Reports of the Toronto Research Group 1973-1982* (1992).
- 8 Trykt i *Den Blå Port* nr. 76, 2007.